

URBANISTICKÁ VÝROČÍ

listopad – prosinec 1999

Při cestě dějinami a výročími našeho oboru nás na konci roku 1999 přenáší do období baroka **Leonhard Christoph Sturm** (5.11.1669 – 6.6.1719). Narodil se u Norimberka v rodině, která mu umožnila studium na německých univerzitách i cesty do zahraničí. Jeho zájem o architekturu a stavbu měst byl vyvolán poznáním rukopisu matematika Nikolausa Goldmanna (1611–65) „Úplný návod ke stavebnímu umění“. Spis ho natolik zaujal, že se plně věnoval přípravě k vydání tohoto díla a jeho doplnění ilustracemi. Sám se stal také profesorem matematiky ve Frankfurtu nad Odrou a byl pověřován zejména statickými posudky staveb. V roce 1710 se stal stavebním ředitelem při dvoře meklenburského knížete a kromě dalších teoretických prací, mezi něž patří fiktivní popis Šalamounova chrámu, realizoval i několik staveb. Až po jeho smrti byla v roce 1721 v Augsburgu vytištěna jeho kniha, nazvaná „Nový Goldmann“. Z ní stojí za ocitování jeho názor, že „ *považuje umění stavby měst s dobrými obytnými domy za daleko důležitější, než budování královských paláců*“.

Na přelomu 18. a 19. století byl ve Francii nejvýznamnějším teoretikem a historikem architektury před 150 lety zemřelý **Antoine Chrístostome Quatremère de Quincy** (21.10.1755 – 28.12. 1849), příslušník generace francouzských předrevolučních osvícenců, tajemník Akademie věd a jeden z autorů slavné Encyklopedie, do níž napsal mimo jiné heslo „Město“. Zajímavé v něm zaznamenává první projevy suburbanizačních procesů, všímá si růstu předměstí i výstavby nových měst. V duchu dobových představ však zároveň doporučoval přestavbu historických jader měst podle pravidelných klasicistních koncepcí. Požadoval očištění významných historických objektů od okolního zastavění, které poškozují jejich velkolepost. To byl názor, který charakterizoval památkovou péči téměř po celé 19. století a v mnoha případech bylo takové „očistění“ skutečně, nebo alespoň navrženo. Mimo jiné mělo být v Praze zbouráno celé okolí Týnského chrámu, aby vlastní chrám dostatečně vynikl. Quatremère věnoval po-

F. Schumacher: Návrh zónování města Kolín nad Rýnem

zornost kompozici, avšak zdůrazňoval, že: „*umění kompozice nemůže spočívat jen v zobrazování symetrických nebo malebných záměrů na papíře. Kompoziční návrhy musí být snadno proveditelné a spojit hospodárnost užitku a příjemnost s pevností a přiměřeností... pouhé soutěžení v komponování je neúčinné*“.

Již od sklonku 19. století a do počátku moderního urbanismu nás přenáší **Arturo Soria y Mata** (15.12.1844 – 10.12.1920). Byl to dopravní inženýr, který se v letech 1866–73 velmi angažoval ve prospěch republikánského hnutí. To jej přivedlo na dráhu politika a novináře a v letech 1882–83 ke spolupráci s madridským časopisem El Progreso. V něm vedl a také většinou svými vlastními články naplňoval rubriku věnovanou každodenním problémům města. Publikoval několikrát úvahy o tehdy moderních způsobech městské dopravy, o visutých i podzemních dráhách.

Tím nejzajímavějším však byl návrh výstavby lineárního města, řešeného jako sídelní pás podél výkonné trať kolejové dopravy. Na toto téma napsal v říjnu 1892 rozsáhlejší studii a podnítil založení akcio-

vé společnosti, jejímž záměrem bylo postavit u Madridu 40 km takového „lineárního města“. Bohužel však předčasně zveřejnil i konkrétní projekt, takže cena pozemků podél uvažované trasy neúměrně stoupla a znemožnila realizaci celkového záměru. Přesto však bylo postaveno alespoň několik desítek metrů, ale především jeho myšlenka vyvolala velký zájem nejenom ve Španělsku, ale i v mnoha dalších zemích. Soria y Mata je pravděpodobně nejznámějším španělským teoretikem urbanismu a jeho myšlenka lineárního města byla a je doposud uplatňována jak v urbanistických teoriích, tak i v územních plánech měst a regionů. Princip lineárního města získal velkou oblibu u architektonické avantgardy a jmenovitě u Le Corbusiera, I. Leonidova, L. Hilberseimera a dalších.

Před 130 lety se v Brémách narodil **Fritz Schumacher** (4.11.1869 – 5.11.1947). Prvých dvacet let svého života prožil s rodiči ve Spojených státech, kde se začal zajímat o architekturu a stavbu měst. Po návratu do Německa studoval architekturu v Mnichově a velmi brzy se po nedlouhé projektové praxi a dalších

studijních cestách ujal od roku 1899 pedagogické činnosti na Technice v Drážďanech. Tam se mimo jiné účastnil projektování prvního zahradního města Hellerau a o jeho prestiži svědčí, že v roce 1907 svým projevem zahajoval činnost německého Werkbundu.

Od roku 1909 působil jako hlavní architekt Hamburku, kde se také stal nejen autorem celkového územního plánu, ale též mnoha projektů a realizací jednotlivých staveb. Při nástupu nacismu byl zbaven všech svých funkcí a nadále se věnoval především teorii a literární činnosti. Jeho posledním veřejným vystoupením byla v listopadu 1945 přednáška o poválečné obnově Hamburku – města, kterému věnoval podstatnou část svého odborného působení a kde dodnes rozvíjí svou činnost jeho jménem nazvaná nadace, podporující rozvoj teorie urbanismu a architektury.

O deset let mladším než F. Schumacher byl **Paul Wolf** (21.11.1879 – 30.4.1954). Působil jako městský stavební rada v Hannoveru a kromě toho se zabýval teorií městské formy. Od roku 1917 zpracovával různé schematické nákresy velkoměst, do jisté míry inspirované Howardovými schématy. Na rozdíl od něj však Wolf kreslil velkoměsta, obklopená šesti až osmi předměstími, která měla mít po 100 000 obyvatel. Mezi těmito předměstími měly být stejně jako uvnitř centrálního města zelené klíny. Tyto své představy publikoval v Lipsku v roce 1919 v knize, jejíž překlad zní „Stavba měst, problém formy města minulosti a budoucnosti“. V předmluvě se sice odvolává na Sittého, avšak jeho vlastní návrhy jsou svou strohou geometričností od Sittého názorů velmi vzdáleny. Mezi Wolfovy další knihy patří z roku 1922 „Německá stavba měst“ a z roku 1926 „Obydlí a sídliště“. Z jeho časopisecky publikovaných statí je nejzajímavější úvaha o ideálním městě, publikovaná v roce 1929 v časopise Städtebau. Wolfovy projekty a zejména jeho politické názory se vyznačovaly značnou konzervativností a vyvolávaly již ve své době kritiku. V roce 1929 byl kandidátem na nového městského stavebního radu Velkého Berlína. Naštěstí pro Berlín však byl do této funkce zvolen Martin Wagner, za jehož stavebního řízení prožil Berlín před nástupem Hitlera k moci jedno z nejvýznamnějších období svého vývoje.

Do Anglie nás přenáší výročí **Arthura Trystana Edwardse** (10.11.1884 – 31.1.1973), který po studii matematiky v Oxfordu absolvoval školu architektury

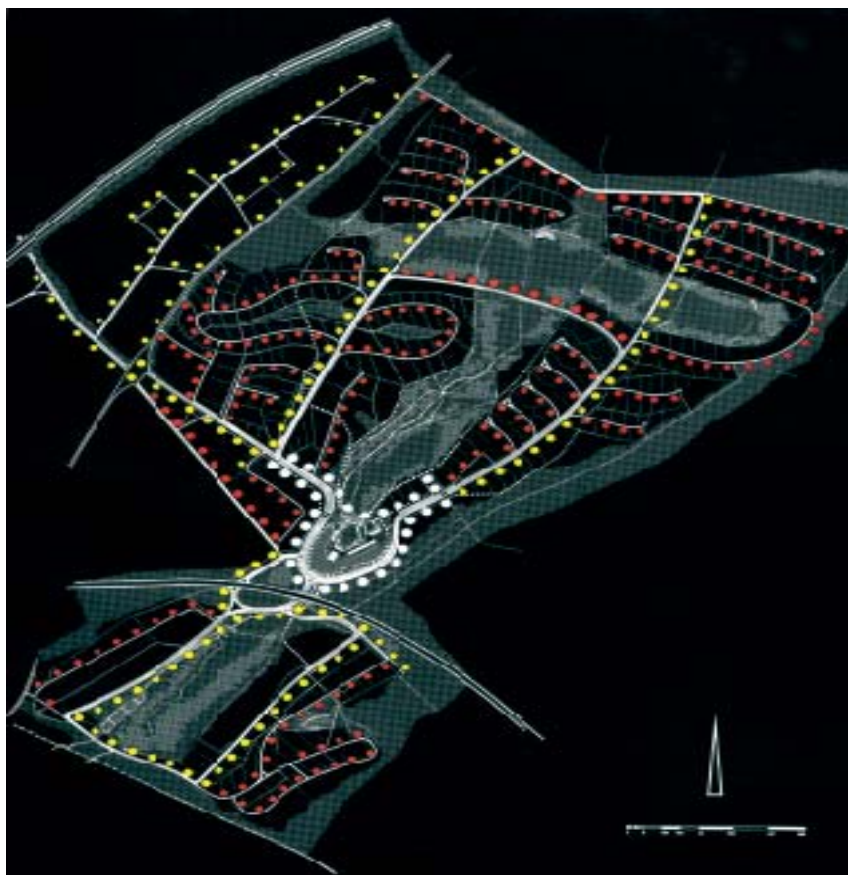
v Liverpoolu. V letech po 1. světové válce, kterou prožil ve vojenském námořnictvu, pracoval spolu s R. Unwinem na tehdejší Ministerstvu zdravotnictví a bydlení. Poté se věnoval soukromé praxi a zároveň vydal řadu teoretických prací. Patří mezi ně z roku 1924 „Dobré a špatné způsoby v architektuře“, z roku 1931 „Vzorové město pro dopravu“ a z roku 1933 „Sto nových měst pro Británii“. Výběr jeho teoretických spisů byl vydán v roce 1968 pod názvem „K architektuře budoucnosti“.

Byl stoupencem zahradních měst, přičemž odmítal jednostrannou specializaci jednotlivých městských zón. Navrhoval obdobně jako Wolf, aby „zelený pás kolem města byl potlačen a nahrazen zelenými klíny, oddělovajícími vzájemně jednotlivé klínovitě uspořádané funkční zóny, které se podle svých požadavků mohly do nekonečna rozšiřovat ve směru od centra a zároveň umožňovat svým obyvatelům dobrou dostupnost velkých rekreačních zelených ploch“. Toto schéma rozvoje navrhoval také pro Londýn jako protiklad k Abercrombieho dopravním a zeleným okruhům.

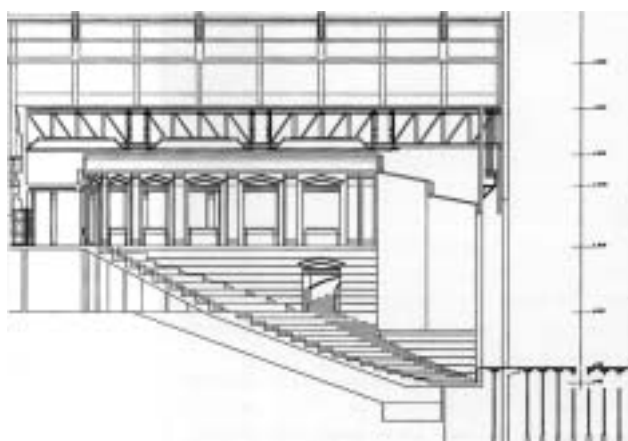
Před čtvrt stoletím zemřel **Jan Olaf Chmielewski** (8.1.1895 – 1.12.1974). Prá-

vem patří mezi čelné představitele polské architektonické avantgardy a zároveň mezi zakladatele moderního polského urbanismu. Z jeho rozsáhlé činnosti je třeba připomenout, že od roku 1930 vedl kancelář regulačního plánu Varšavy a byl jedním z autorů projektu „Warszawa funkcionalna“. Byl to první pokus o uplatnění zásad Athénské charty v projektu konkrétního města, který polští architekti předložili již v roce 1934 na zasedání CIRPAC v Londýně. V prvních poválečných letech vedl urbanistickou sekci Kanceláře pro obnovu polského hlavního města a následně stál v čele Ústavu pro prostorové plánování a působil jako vysokoškolský učitel.

S teorií organické stavby měst je spojeno jméno **Hanse Bernharda Reichowa** (25.11.1899 – 7.5.1974). Narodil se v Pomořansku a architekturu vystudoval v Gdaňsku a v Mnichově. Po studiích spolupracoval v Berlíně s E. Mendelsohnem a pak vedl vlastní architektonickou kancelář, působící v Hamburku, Drážďanech, Brunšviku a Štětíně. Vypracoval několik projektů nových sídlišť, z nichž je nejznámější Sennenstadt, postavený v 60. letech

H.B. Reichov: Dopravní struktura s barevným vyznačením osvětlení komunikací

R. Bofill: Národní divadlo v Barceloně (model a řez)

podle jeho vítězného soutěžního návrhu z roku 1954.

Jméno H. B. Reichowa je nejčastěji spojováno s dvěma teoretickými spisy, které po 2. světové válce ovlivnily nejen německý urbanismus. Je to z roku 1948 „Organická stavba měst“, zdůvodňující a propagující tzv. rozvolněné a rozčleněné město, navazující na síť automobilových komunikací. Jsou to řešení, která jsou velmi blízká tzv. první generaci britských „nových měst“ z poloviny našeho století. V roce 1959 vyšla Reichowova kniha „Město vyhovující automobilům“, v níž kladl prvořadý důraz na automobilovou dopravu a na tomu odpovídající komunikační systémy měst. Dnes ovšem bývají Reichowovy knihy připomínány spíše jako doklady bludných a nesprávných cest poválečného urbanismu.

Zaznamenání si zaslouží **Catherine Bauer-Wurster** (11.5.1905 – 22.11.1964). V polovině 20. let nastoupila jako tajemnice do tehdy založené Americké společnosti pro regionální plánování v New Yorku, což do konce jejího předčasné, při autohavárii ukončeného života, předurčilo její další působení. Zajímala se zejména o problematiku sociálního bydlení, jehož

prosazování věnovala mnoho úsilí a své početné články a studie. Jejím nejrozsáhlejším dílem je z roku 1934 kniha „Moderní bydlení“ a dále z roku 1952 „Sociální otázky bydlení a plánování“. Obě tato díla mají dodnes velkou dokumentární hodnotu. Vypracovala se mezi čelné představitele meziválečného amerického plánování a stavby měst. Mimo jiné se podílela na formulování bytového zákonodárství v USA.

Šedesátí let se dožívá významný španělský architekt **Ricardo Bofill i Leví** (nar. 5. 12.1939). Jeho prvním velkým projektem bylo „Barrio Gaudí“ v Barceloně a roku 1906 nedaleko tohoto města hotel „El Castell“, nazývaný Kafkův zámek. Projekt obytného souboru „Arcades du Lac“ v satelitním pařížském městě St.Quentin-en-Yvelines bývá nazýván Versailles chudých. Barokně velkorysá je jeho koncepce nové městské části Antigone v Montpellieru. Jeho realizované stavby, stejně jako jeho soutěžní projekty a různá provokativní vyjádření z něj učinily právem představitele „postmoderních“ tendencí v dnešním urbanismu a architektuře.

Na sklonku roku 1999 si zaslouží alespoň připomenutí mnoho dalších událostí a výročí z našeho oboru, u kterých nám

chybí zařazení do jednotlivých měsíců. Je to například narození autora dvou architektonických traktátů a největšího počtu renesančních ideálních měst **Francesca di Giorgio Martiniho** v roce 1439. Ještě více než on zůstává nedoceněn **Antonio Averulino**, zvaný **Filarete**, který snad zemřel v roce 1469. Byl autorem milánského Ospedale a zejména prvního italsky psaného renesančního traktátu, v němž poprvé formuloval teoretické principy renesanční architektury i ideálních renesančních měst.

Alespoň jednotlivými daty si ještě připomeňme například z roku 1819 Fischerův plán Mariánských Lázní a Karlína, z roku 1859 projekt rozšíření Barcelony od Ildefonse Cerdy, z roku 1889 vydání Sítteho knihy o uměleckých zásadách stavby měst. Do téhož roku, kdy se v Paříži konala slavná Světová výstava, patří první použití elektrického výtahu v USA.

Roku 1899 byla v Anglii založena Společnost zahradních měst brzy následovaná roku 1904 v Londýně Mezinárodním kongresem a počátkem vydávání časopisu Zahradní město. Pak vznikly obdobné spolky ve Francii, Německu, Itálii, USA a Rusku a posléze roku 1913 Mezinárodní federace zahradních měst, jejímž následovníkem je dnešní organizace IFHP.

Z 20. století je to z roku 1909 projekt D. Burnhama pro přestavbu Chicaga, vydání klasické knihy R. Unwina „Praxe plánování měst“ a v Praze významná soutěž na regulaci Letenské pláně. Dále si připomeňme z roku 1919 soutěž na první zahradní město Ořechovku v Praze, výstavu projektu „Ideální Velké Prahy“ od Maxe Urbana. Do roku 1929 patří dokončení regulačního plánu Prahy a v téže roce dokončení prvního regionálního plánu pro New York, jehož druhá verze byla předložena roku 1969. Roku 1929 se také konal ve Frankfurtu nad Mohanem 2. kongres CIAM, na kterém byly formulovány zásady moderního bydlení, a na okraji New Yorku se stavělo sídliště Radburn, jehož autoři se jako první snažili zvládnout konflikt mezi bydlením a automobilem. Před půlstoletím byly zahájeny práce na prvním projektu pro Čandigarh.

Toto vše jsou významná data vývoje našeho i světového urbanismu, která však upadají do zapomnutí. Zejména dějiny českého urbanismu by si zasloužily své zpracování, avšak o to by musela mít nějaká naše odborná instituce alespoň minimální zájem.

Jiří Hruža